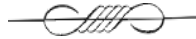

- ²⁸ SZEGEDI EMIL: Belgrád–Budapest. *Déli Csillag*, 1947. október–novemberi szám. 86.
- ²⁹ Ünnepi hangulatban. Egyhangúan megszavazta az országgyűlés a magyar–jugoszláv kultúr-egyezményt. *Szabad Nép*, 1947. december 6. 2.
- ³⁰ Az országgyűlés elfogadta a magyar–jugoszláv kulturális egyezményt. *Magyar Nemzet*, 1947. december 6. 1.
- ³¹ Molnár Erik elvtárs bejelenti az országgyűlésben Tito látogatását. *Szabad Nép*, 1947. december 6. 2.

PAPP ZSUZSANNA

A városok (*borough*-k) társadalma a XIII–XV. századi Angliában

II. rész

I. A *borough*-k közigazgatása és igazságszolgáltatása

Az angol történetírásban vitatott kérdés a *borough*-k önkormányzatának eredete. Egyes történészek szerint Angliában Nyugat-európai mintát követve szerveződött meg a városok önkormányzata, míg más vélemények szerint az ország belső fejlődésének eredménye volt. Poole szerint lehetséges, hogy a *borough* önkormányzatának kialakulása és szervezeti egysége Európából került Angliába a 12. század végén 13. század elején. Ezt azzal magyarázza, hogy Észak-Franciaországban és Flandriában már korábban, több városban volt közösségi szervezet, amelynek élén a polgármester (*mayor*) állt és a kormányzásban segítő városi tanács választott vezetői (*jurati, probi homines*) 12 vagy 24 főből álltak.¹ Poole nézetével azonos véleményt képvisel James Tait, aki hangsúlyozta, hogy döntően az európai kommunák hatottak a *borough* szervezet növekedésére, ezzel szemben F. W. Maitland és C. Stephenson véleménye szerint a *borough* szervezet létrejött az ország belső fejlődésének eredménye, amelyet először a *borough* bíróságából, később a céh (*guild*) szervezetekből magyaráztak.²

A középkori Anglia közigazgatásáról Helen Jewelltől kapunk átfogó képet, amelyeknek jogi vonatkozású kiegészítései Holdsworthtól származnak. A legfejlettebb városok közösségei már a 12. században önigazgatási jogokat szereztek. Az egyik legfontosabb jog az volt, hogy a *borough* bérbe vette saját adója beszédésének jogát. Ennek értelmében a királynak fizetett adó összegét a *borough* közössége önmaga teremtette elő, így érvényesült a közösség önigazgatása. Ezt a jogot a földesurak is megadták a birtokukon lévő *borough* lakóinak, ezáltal kivonták a közösség ügyeinek intézéséből saját hivatalnokaikat.³ A 12. századi *borough*-k legértékesebb kiváltsága volt, az igazságszolgáltatási kiváltság, amely szerint a *borough* lakóját csak a helyi település bíróságán lehetett bevádolni, de ez a kiváltság a *borough* falain kívül élőkre már nem vonatkozott. A *borough* ezen joga, valamint az adóbérleti joga döntő mértékben hozzájárult a település önkormányzati irányú fejlődéséhez.⁴

A késő középkorra körvonalazódtak azok a jogi kritériumok, amelyek alapján egy

települést a *borough* kategóriába lehetett sorolni. Helen Jewell a jogi személylé vált *borough* közösségének fontos sajátosságának a következőket tartja: 1. törvényképesnek kellett lennie, így perelhetett és perelhető volt, 2. kellett rendelkeznie pecséttel, 3. földbirtokkal rendelkezhetett, 4. helyhatósági szabályokat készíthetett, 5. az említett jogait örökösen birtokolta. A középkor végén tehát a *borough* közigazgatási szempontból függetlenné vált, szemben a *borough*n kívüli területtel, amely a járás és a grófság fennhatósága alá tartozott.⁵ Helen Jewel szerint problematikus megítélni azokat a követelményeket, amelyek alapján egy települést *borough* jogállásúnak lehet nevezni. Az általános közvéleménnyel szembeni kételkedés oka az, hogy bíróságok és polgári bírások lehetett ott is, ahol nem volt *borough*. Piac- és vásártartási jogot szerezhettek a települések anélkül, hogy *borough* lett volna belőlük. Az ún. „vásárváros” a *borough*tól külön kategóriát képezett a 12. században. 1316-ban a *Nomina Villarum* összeírását végző királyi tisztviselők (*sheriff*, *vicecomes*) említettek feljegyzéseikben községek és uradalmak részeként olyan településeket, amelyek már megszerezték kiváltságaikat uraiktól vagy a királytól. Nem tudható milyen kritérium alapján neveztek a *sheriff*ek 1316-ban bizonyos településeket *borough*-nak.⁶

A középkori *borough*-t a polgármester (*mayor*) igazgatta. A *mayor* és a *borough bailiffje* kapták és teljesítették a királyi parancsokat. A *borough* élén álló városi tanács 12–24 fős volt, melynek tagjait választották. A városi előkelők az *aldermanok*, a céhek vezetői és magas rangú városok hivatalnokai közül kerültek ki, ők alkották a város elit rétegét, és kezükben tartották a helyi politikát.⁸

A 13–14. században a *borough*-k fontos joga volt a *bailiff* megválasztása, aki királyi tisztviselőként az uralkodó érdekeit szolgálta a városban.⁹ A *borough bailiffje* adó- és vámkivetési joggal rendelkezett, királyi felülvizsgálat alatt gyűjtötte be a királynak járó jövedelmeket és a királyi kincstárban (*Exchequer*) adott számot a város jövedelmeiről.¹⁰ A magasabb jogállású *borough*k közvetlenül a korona alá tartoztak, ez esetben a *bailiffjeik* közvetlenül az *Exchequer* alárendeltségében dolgoztak.¹¹

A *borough* hivatalrendszerében működött adószedő, vámszedő, kamarás (*chamberlain*), *beadle*, aki rendőri feladatokat látott el és piaci felügyelő.¹² A *borough* hivatalnokai irányíthaták a közmunkákat, embereket tartóztathattak le vagy vehettek lajstromba, szabályozhatták a kenyér árát és rendeletet adhattak ki.¹³ A 14. században bizonyos városokban megjelentek a városi békebírók. A városokat időnként felkeresték a király hivatalnokai, akik bíraskodási feladatokat láttak el, és adót szedtek.¹⁴

A *borough*k kiváltságai településenként változott, mivel teljesen más kiváltságokkal rendelkezett egy falusias jellegű település, mint a kereskedelmi nagyvárosok (pl.: London, Bristol). A *borough* igazságszolgáltatása, ha rendelkezett megfelelő kiváltsággal, akkor kizárhatta igazságszolgáltatási rendszeréből grófsága *sheriffjét*, de, a közjog alapján működő királyi bíróságok felügyelete alól nem tudott megszabadulni.¹⁵ A magasabb kiváltságokkal rendelkező *borough* polgárai és hivatalnokai közvetlenül a királyhoz fordulhattak, és az igazságszolgáltatásuk a grófság *sheriffjétől* függetlenül működött.¹⁶

A 13. században a korona igazságszolgáltatási jogköréhez tartozott, az a személy, aki felségsértést vagy hűbértörést (*felony*) követett el. Egy *borough* abban az esetben gyakorolhatott büntető eljárást, ha rendelkezett a földesúri bíróság (*court leet*) tartásának jogával. A *court leet* az igazságszolgáltatás mellett kormányzati feladatokat is ellátott, ezért bizonyos helyeken a város kormányzó testületévé fejlődött.¹⁷

A város bírósága csak a városfalon belüli ügyekben ítélezhetett kiváltságoktól függetlenül,

általában személyes perekben, míg jelentősebb kiváltságokkal rendelkező *borough* esetén a személyes és birtokperekben egyaránt szolgáltatott igazságot. A 13. században a városi bírák általában az *alderman* vagy a *jurat* csoportból kerültek ki. Később a *borough* jogrendszerének rögzítéskor a bírákat már a polgármester vagy más vezető hivatalnokok illetve az *alderman* csoportja adta.¹⁸

A 14. század közepére a *borough*ban lévő virágzó kereskedelem és kézművesség nagy hatással volt a jogfejlődésre, fontos szerepet kapott a kereskedelmi jog (*mercantile law*), amely különbözött a közjogtól. A kereskedelmi jog saját bírósággal rendelkezett, ahol a hazai és külföldi kereskedők ügyeit egyaránt tárgyalták és a királyi tanács ellenőrzése alatt álltak. A városokban piaci bíróságok is működtek, ha a bíróság a *borough*hoz tartozott, akkor a *borough* hivatalnokai ítéleztek felettük. Ha a város bírósága a *borough* lordjához tartozott, akkor a lord gazdasági intézője (*steward*) vezette a bíróságot, de a bíróság valódi bírái nem ezek a hivatalnokok, hanem a piacon működő kereskedők voltak. A vásári bíróságok (*piepowder*) jogköre az összes peres ügyre kiterjedt, kivéve a koronát érintő peres ügyeket és a földre vonatkozó pereket. 1477-ben jelentősen korlátozták a vásári bíróságok hatáskörét. A piaci bíróságot (*fair court*) sokszor a városi bíróság speciális ülésének tartották, de némelyik *borough*ban a két bíróság teljesen különböző volt. A 15. századtól a kereskedelmi jog hanyatlásnak indult, mivel a közjog egyre inkább meghatározta a kereskedelem szabályzását.¹⁹

1.1. A BOROUGH-K FÖLDJÉNEK JOGAI

Amikor a király az egyház vagy egy laikus földesúr *borough*t alapított, akkor a településen élő lakosságnak adományozta az általuk már régebb óta megművelt földterületeket. A város polgárai megkapták a *burgage tenure* jogát, amely biztosította számukra a földjük szabad birtoklását és örökítését.

A *borough* jogrendszere és szokásai két fő ok miatt tértek el a középkori közjogtól. Az egyik az, hogy a *borough* szokásjogát elég korán írásba foglalták, ebből adódóan a közjog beavatkozása esetén jobban védhető volt, mint a vidéki települések kodifikálatlan szokásjoga. A *borough* jogai a korai rögzítésüknek köszönhetően olyan régi szabályokat is megőriztek, amelyek máshol eltűntek. A *borough* jogrendszerének másik különbsége a közjogtól főleg akkor mutatkozott meg, ha a *borough* kereskedelmi központként működött. Mivel a lovagok, a szabad parasztok és a jobbágyok földbirtoklását szabályzó törvényeket nem lehetett átültetni városi környezetbe, nem szabályozhatták a polgár földjének, házának és üzletének birtoklását. A *borough*k között adódtak jelentős mezőgazdasági érdekeltségű városok is, amelyek nagy mezőgazdasági területekkel rendelkeztek, de a kereskedelem még ezekben a városokban is megkövetelt bizonyos kivételeket a földjog általános szabályai alól.²⁰

Holdsworth megvizsgálta a *borough* jogrendszerét, és ezek alapján két csoportot hozott létre. Az egyik csoportba a kodifikáció megléte alapján, a másik csoportba a kereskedelem alapján sorolta be a *borough*kat.

1. A 12. századtól már több *borough*ban korlátozták a birtokok elidegenítését, amely a város urának és a polgárok rokonainak érdekeit szolgálták. A polgárok már ekkor megkapták uruktól az engedélyt arra, hogy egy fix összeg kifizetése ellenében eladják házukat. Ez a kötelezettsége még akkor is megmaradt, amikor évszázadokkal később az elidegenítés szabadsága általános szabállyá vált a közjogban (*common law*). A rokonok érdekelttsége az elidegenítés-

ben, abban mutatható ki, hogy lehetőségük volt megakadályozni a birtok eladását, kivéve a kényszerűség bizonyos eseteit. A rokonoknak több joguk volt az örökölt földbirtok vagy ház esetében, mint annak polgárnak, aki vásárlás útján szerzett birtokait bocsátotta áruba. Ezek a jogok több városban elővásárlási joggá alakultak és alacsonyabb árat is garantáltak az úrnak és a rokonoknak, mint egy idegen vásárlónak. Bizonyos esetekben, ha a rokonok nem éltek elővásárlási jogukkal, akkor először a város urát illette meg ez a lehetőség. A földbirtok tulajdonosa elidegenítési korlátozásokat is kiszabhatott egyes személyekre, közösségekre és egyházakra, akiknek tilos volt ingatlant vásárolni a városban.²¹

A *borough* területén a közjog szabályaitól eltérő volt az örökösödés is. Ezek általában a régi szokásjogból származtak, amelyek a településeken tovább éltek. Egy földterület birtokosa a lánya házasságkötése esetén birtokot ajándékozhatott neki, de ezzel a lány kikerült az apai hatalom alól, lemondott örökösödési részéről, hiszen azt megkapta ajándékba. A *borough* földjoga az oszthatóság szabályában is eltért a közjogtól. A *borough*-nként változó földbirtoklási formák közül a legismertebb a földbirtok legkisebb fiúra örökítése volt.²²

2. A *borough* kereskedelmi jellegéből adódó különbözősége a közjogtól, az, hogy a földről szabadon végrendelkeztek. Ennek magyarázata a polgárok gondolkodásmódjában rejlett, mert ők úgy tekintettek házuikra és ingatlanukra, mint tőkéjük részére, és ugyanazt a szabadságot szerették volna érvényesíteni az ingatlan felett, mint amivel az ingóságok esetében rendelkeztek. A modern értelemben vett földbirtoklás először a *borough* jogrendszerében mutatható ki. Egy városi birtok gazdátlaná válásakor a *borough* ura nem tudta olyan könnyen megszerezni a birtokot, mint az uradalmi jobbágybirtokot, mert a *borough* szokásjoga szerint ehhez külön eljárásra volt szükség. Valamint a gloucesteri statútum értelmében lehetősége volt egy városi birtok bérlőjének jogorvoslathoz fordulni akkor, ha a lord el akarta venni tőle a bérelt ingatlant. Az angliai városfejlődés hatása Dublinban is megmutatkozott, ahol a bérlőnek elővételi joga volt, a bérelt ingatlan megvásárlására.

A *borough* jogrendszere elismerte a birtok koronára háramlását, és előfordult birtokelkobzás is, de birtoklással együtt járó egyéb jogi esetek ritkán fordultak elő. Például az örökösödéskor fizetett illeték a nagyobb *borough*okban ismeretlen volt, éppúgy, mint vidéken a földműves halálakor a földesúrnak fizetett illeték (*heriot*). A mezőgazdasági jellegű *borough*okban néha előfordult a *heriot*. A *borough* polgáraitól semmiféle hűbérsegelet (*feudal aid*) nem követeltek, és a házasságra vonatkozó urasági korlátozást sem alkalmazták, mivel a *borough* urának gyámságra vonatkozó igénye szemben állt a polgári érdekekkel. A kisebb *borough*ok egészen korán kivívták azt, hogy a lord a gyámsági jogát feladja, ez a jog a város elöljárójára vagy a polgárok által választott személyekre szállt. A végrendeleti úton szabályozott gyámság ismeretlen volt a korai népjogban, de néhány *borough* polgárai megkapták ezt a jogot. A *borough* bírósága ellenőrizte és beszámoltatta a gyámokat tetteikről, a kötelezettségeiket pontos szabályok írták elő. A *borough* kereskedelmi jogrendszerében megtalálhatók a közjog elemei, mivel mindkettő fejlődése során hatott egymásra. A *borough* polgára a birtokperekben a közjogi királyi bíróság elé vihetette ügyét és élhetett a királyi jogalkotás és bírászkodás nyújtotta jogorvoslati lehetőséggel.²³

1.2. A BOROUGHK PARLAMENTI KÉPVISELETE

Referátumok

Green szerit szerencsés egybeesés volt a *borough*-k részvétele abban a fejlődési folyamatban, amely a parlament Közösségek Házát (*House of Commons*) kialakította, mivel a *borough*-k helyi önkormányzatának szervezete és tapasztalatai nagyban befolyásolták az angol alkotmány kialakulását. Főszerepet biztosított a formálódó alkotmányban a szabadságnak, közvetlenül Simon de Montfort 1265-ben összehívott parlamentje előtt, már aktívan részt vett a középréteg a parlament munkájában. Az ezt követő 30 év tanácskozássorozatának eredményeként született meg 1295-ben az angol parlament, amelyben a *borough*-k (2 fő) és a megyék (2 fő) megszerezték képviselőiket.²⁴ Különböző módon választották meg képviselőiket a *borough*-k és a grófságok. A *borough*-k a parlamenti képviselőket szabadon választották, míg a grófságokban (*shire*) a nagy lordok nyomása érvényesült a küldöttválasztásban.²⁵ A *House of Commons* számos elemet vett át a szabad városi önkormányzattól a kétharmados Házának kivételével. I. Edvárd parlamenti meghívót küldött el az 1399-es parlamentjére és 166 várost (*town*) hívott meg, ahol 176 személy a *borough*-kat és 74 lovag a megyéket (*shire*) képviselte.²⁶

Altschul egy, a 14. század végén tartott parlamentbe meghívott *borough*-k számát 70–100 közöttre teszi, a lovagokét 72 főben adja meg.²⁷ Beresford is hangsúlyozza a városok érdemi munkáját a parlamentben, valamint lényegesnek tartja jelezni azt, hogy a jelentősebb *borough*-k, vidéki városok és a kereskedelmi települések küldöttei mellett megfigyelhető, hogy a telepített- és kevésbé ismert városok is rendelkeztek képviselői kiváltsággal. Az 1268-ban ülésezett parlamentben meghívott 27 város soraiban található olyan feledésbe merült város, mint például King's Lynn, vagy az 1275-ös parlamenten részt vevő szinte ismeretlen Stratford upon Avon, vagy az 1285-ben tartott parlamentben részt vevő 114 város között található például a kevésbé ismert Devizes, Dowton, Hedon, Overton vagy Portsmouth.²⁸

Green szerint már a 14. századtól érezhető a királyi törvényhozásban az erős városi polgárság hatása, amelynek hatására a 15. század elejére olyan hatalomhoz jutottak a városok, mint még addig soha, nekik köszönhető a népképviselőten alapuló angol közigazgatási rendszer megvalósulása.²⁹

2. A borough-k társadalma

A városi társadalom teljes jogú tagjának az a személy számított, aki ingatlanal rendelkezett a falakon belül. A polgári birtok jogi egyenlőséget vont maga után, amelynek következtében a városi közösségek tagjai jogilag egyenlők voltak. Egy város polgárait azonos törvények és kötelezettségek vonatkoztak, érdekeik többnyire közösek voltak.³⁰

A városi társadalom egyik csoportja a *householdernek* nevezett polgár, aki telekkel és házzal rendelkezett, a másik csoportot a bérmunkások alkották, az ő megnevezésük volt a *wage-earner* vagy *cottageger*. A *householder* háza egyben nyújtotta az otthonot és a munkahelyet. A ház egyik részében működött az üzlet vagy műhely. Egy háztartás nemcsak a tulajdonost és családját jelentette, hanem a bentlakó szolgákat, fizetett munkásokat és tanoncokat is, akik a város falain kívül éltek, de a nap jelentős részét gazdájuk házában töltötték, ahol ellátást kaptak, de nem hagyhatták el a házat a munkanap vége előtt. A városi háztartások harmad részében legalább egy bentlakó szolga vagy munkás élt. Általában a *wage-earner* vagy *cottageger* elhagyta otthonát, hogy máshol dolgozzon. A bérmunkások a városba vezető utak mentén, a falakon kívül telepedtek le. Ez a csoport a legszegényebbek közé tartozott, mivel nem volt

városi háza és telke és sok esetben a kunyhóját is csak bérelte.³¹

Keen szerint a legvagyonosabbak nagyon kevesen voltak, például Coventryben ez a csoport 40 háztartást, tehát a város háztartásainak 2%-át jelentette, akárcsak Southamtonban, ahol a népesség 2%-ának volt 40 fontnál több vagyona földben és egyéb javakban, míg Leicesterben az arány 3%-ra tehető. A 10–40 font közötti vagyonnal rendelkezők aránya 8%-ra tehető Southamtonban, 7%-ra Leicesterben. E szerint például Leicesterben 320 háztartás gazdái voltak középpolgárok, 400 háztartásban laktak kisebb vagyonú kézművesek, 600 háztartásban a fizetett és segédmunkások, valamint 500 kunyhóban kint lakó szolgák és napszámosok éltek.³²

A *borough* szegényebb polgárának megélhetése gazdagabb társaitól függött. A városi társadalom tudatos csoportosulása az elnevezésekben jól tükröződött. Keennél a 'tisztos polgár' (*better-off freeman, honest commoner*), a vagyonosabb csoportot jelölő elnevezés, míg az 'egyszerű polgár' (*man of degree, mere commoner*) inkább a kevésbé vagyonos közép és alsó csoportok tagjait illető kifejezés volt. A városokban találunk helyi korlátozó rendeletekkel (*sumptuary*) amelyek meghatározták a polgárok vagyoni és rang szerinti öltözködését. Coventryben például 300 font jövedelem felett a polgárok nyestprémiummal díszíthették köpenyüket és bársonymellényt használhattak, a 300 font jövedelem alatti polgárok bárány vagy rókabundával ékesíthették gypjúruhájukat.³³ Jakob Keenhez hasonlóan vagyoni alapon különbözteti meg a városi népességet, de tovább tagolta és három csoportba sorolta Lynn város lakóit: az első csoportra a 'hatalmasabbak' (*potentiores*), a másodikra a 'középsők' (*mediocres*), a harmadikra az 'alsóbbak' (*inferiores*) elnevezést használta.³⁴ Ehhez hasonlóan Lincolnban is három csoportba sorolta a városi társadalmat: nagyok (*great*), középsők (*middleling, secundarii*) és kisebbek (*lesser*). Jacobnál a társadalom vagyoni alapon való felosztása a *tallage* elnevezésű adó fizetése szerint történt.³⁵

A városi társadalom negyedik csoportját alkották az idegenek, akiket *strangers* vagy *aliens* névvel illették. Az idegenek úgy költöztek be a városba, hogy polgárjogot szereztek. A polgárjogot megvásárolhatták, vagy földbirtokot vehettek, de hozzá juthattak házasság révén is, sőt olyanra is volt példa, hogy a polgárjogot, mint adományt fogadott el idegen.³⁶ Az idegenek vagyoni helyzetüktől függetlenül azonos elbírálás alatt álltak. Ez a csoport a termékeit a város piacára vihette, kifizette a vámot, ennek révén vállalta a városi közterhek rá eső részét, de mentesült a városi polgárokat terhelő illetéktől.³⁷

A 14. századtól megfigyelhető, hogy a szegényebb polgárok szembehelyezkedtek a városba költöző idegenekkel, például kijelölték saját közföldjeiket és ragaszkodtak ahhoz, hogy városi polgárjogot a lehető legdrágábban árusítsa a város vezetése. A szakmai szervezetek (*craft*) zárt társaságokká formálódtak, ahová nehéz volt bekerülni. Egyre erősödött az a szokás, amely révén úgy szigorították a városi polgárjog megszerzését, hogy csak az kaphatott polgárjogot, akit felvettek egy *craft* vagy egy *guild* tagjainak sorába. Egyes városokban a szigorítások odáig mentek, hogy idegenek nem lehettek annak a *craftnak* a mesterei, amelyben dolgoztak, sem a városuk polgárai, így ezek az idegenek a vándorló és szolgáltató bér munkások táborát növelték.³⁸

A vidék lakosságának városba költözése megváltoztatta a városi társadalom hagyományos szerkezetét, átalakította a birtoklást és a rajta alapuló társadalmi szerkezetet. A kereskedelmi és ipari tőke felhalmozódása, az üzleti tőke kialakulása megnyitotta tulajdonosai számára a korábban zárt városi közösségben vezető utat. Ez a csoport és vagyona, szakmai jártassága és kapcsolatai kedveztek a város fejlődésének.³⁹

McKisack a 14. század városainak társadalmi és szervezeti fejlődését a gildék számának növekedésében, a vagyonos polgárság szűk körének megnövekedett politikai és közigazgatási hatalmában látja. A *borough* kormányzó testületét irányító gazdagabb polgárok (*potentiores*) ellenőrzésük alá vonták a *craftokat*. Yorkban a *mayor* és a 24 fő városi vezetés sikeresen tudott ellenőrizni minden *craftot*, úgy, hogy a gildéknek szabad kezét adott saját ügyeinek irányítására. Norwichban viszont nehezebb feladat volt a gildék ellenőrzése, mivel itt még hosszabb ideig tovább élt a régi népi hagyomány, és a városnak a 15. század végéig nem volt választott *mayorja*. A város közigazgatásában 4 *bailiff* segített megválasztani a 24 fő tanácsot, akik a városi közösség nagy különbségei miatt 1380-ban vezetési szabályokat tartalmazó királyi oklevelet kaptak.⁴⁰

A 14. század végétől a városi társadalomban gyakorivá váltak a konfliktusok a vagyonosabb polgárok és a többséget alkotó szegényebb városi lakosság között, akiket Jacob több városban *communitas* névvel illett.⁴¹ Green szerint a városi társadalom két jelentős csoportját képezték az egyik a kereskedők csoportja, a másik a kézművesek és iparosok *craftjai* voltak. Az egyes kézműves *craftok* a Városi Tanács (*Town Council*) elleni megmozdulásaikkal kivívták azt, hogy a *craftok* tagjainak a város életébe való beleszólása növekedjen a kereskedelmi testvériségekkel (fraternitások) szemben. A *craftok* harcának célja a polgári privilégiumok elnyerése és az iparűzés szabadsága volt.⁴² Jacob a városi társadalom módosabb és szegényebb csoportjai közötti gyakori konfliktusok okát a városi hivatalnokok választása ügyében, valamint a felső polgárság nagyobb jogaiban és kiváltságaiban látja.⁴³

A késő középkorban a városi hivatalnokok és tisztségviselők (*mayor, alderman, sberiff, bailiff*), valamint a város kormányzótanácsa választható volt. Ezeket a hivatalokat a város vagyonos és befolyásos polgárok szűk köre töltötte be.⁴⁴ Jacob Keenhez hasonlóan úgy véli, hogy a városok vezetőrétegét a leggazdagabb polgárok képezték, akiket általában *juratinak* nevezetek. Ez a réteg már a 13. századra kialakult, általában a gazdag kereskedők közül kerültek ki és nemcsak a gildék, hanem a város vezetését is kezükbe tartották. A vezető csoport tagjainak *alderman* volt a megnevezésük, általában egy kereskedő gilde tagjaként kezdték pályájukat, majd városi hivatalok vezetőiként folytatták és gyakran eljutottak a polgármesteri rangig. Az *alderman* csoport a királyi kontroll alatt állt, de egyúttal ellenőrzést gyakorolt a város közössége felett, amelynek fontos eszközét képezte hatalma és kiterjedt városi ingó és ingatlan birtokai. Oxfordban a városi vezető polgárokat, akik jogi ismeretekkel rendelkező előkelők voltak 'nagyobb polgárok' (*maiores burgenses*) névvel illették.⁴⁵

Keen szerint ahhoz, hogy valaki részt vállaljon a város kormányzásában, és hivatalra jelölhető legyen, szabadnak kellett lennie, amelyet az iparosok az inas évek leteltével értek el. Más esetben megvásárolták a szabadságot, illetve a polgárjog öröksége által szerezték meg. A késő középkorban egyre könnyebben lehetett megszerezni a polgárjogot.⁴⁶

A városok vezetése aprólékosan szabályozta a falakon belüli élet menetét, a helyi politikát, a város tisztasági ügyeit, a városba történő ki- és belépést, a kapuzárást és a munkaórákat. Így a külvárosokban lakó munkások csak a kapunyitás után juthattak el városi munkahelyükre. A városok kerületekre voltak osztva, a polgárok lakhelyét a foglalkozásuk határozta meg. A polgárok közös érdekét szolgálta, az, hogy elkülönítették az ártalmas és nem higiénikus ipari tevékenységeket, így például a tímár- és kovácsműhelyeket bizonyos városrészekbe helyezték ki.⁴⁷

2.1. A BOROUGH-K TÁRSADALMÁNAK SZERVEZŐDÉSE

A *borough* társadalmi szerveződésének eredményeként gildék, *craftok* és *fraternitások* jöttek létre a középkori Angliában. Jacob értelmezésében a városokban az egyes mesterségek *craftok*ba, céhekbe tömörültek, a kereskedők gildékbe.⁴⁸ Terminológiai átfedések figyelhetők meg, ugyanis a kézművesek szervezetének megjelölésére egyaránt használatos a *craft* és a *guilds* elnevezés, például Green az azonos mesterségek szervezetére egyformán használja a *craft* és *guild* elnevezést, Vanessa Hardingnál pedig *craft guilds* néven szerepel.

A középkori *borough* társadalmát erősen meghatározták a különféle kézműipari (*craft guilds*) és kereskedelmi (*guilds*) szervezetek valamint a testvériségek (*fraternity*), amelyek azonos foglalkozású polgárok önkéntes társulásai voltak, akik aktívan részt vettek a város gazdasági, társadalmi, politikai és vallási életében. Az első gildék már az angolszász időkben megjelentek, ekkor még csak a város közrendjének fenntartása volt a feladatuk.⁴⁹

Green által betekintést nyerhetünk a késő középkori angol *borough* társadalmi szerveződésébe. A *guild* és a *craftok* rangsorának élén álltak a kereskedők előkelő és szűk körű szervezete, mögöttük gyakran a még szűkebb körű *fraternitások* álltak, amelyeknek tagjai kizárólag a kereskedelem hasznából éltek. Ide sorolhatók a borkereskedők, fűszerkereskedők, selyemkereskedők és a finomabb textíliákkal kereskedők, őket nevezzük ma nagykereskedőknek. A rangsorban alattuk helyezkedtek el a kisebb vagyonnal rendelkező kereskedők, akik saját maguk nagyon keveset vagy semmit nem termeltek csak a kereskedéssel foglalkoztak. Ebbe a csoportba sorolhatók a textil- és borkereskedők, akiknek szervezetei esetenként munkaadók is voltak és bémunkásokat foglalkoztattak. A sorrendben utánuk következő szakmai szervezet volt a kézművesek céhei, ide tartoztak a kovácsok, rézkovácsok, kalaposok és takácsok. A rangsorban legalul azok a *craftok* helyezkedtek el, amelyek mesterei maguk készítették el és forgalmazták áruikat, például: a pékek, szabók és cipészek. Eredetileg a *craftok* és a gildék létrejöttének az volt az oka, hogy egy szervezet tagjai megszerezzék egy árucsoport vagy iparág monopóliumát, és teljes ellenőrzést gyakoroljanak fölötte.⁵⁰

Néhány nagyobb városban a *craftok* és *fraternitások* közvetlenül a királytól kapták speciális kiváltságait, így felettük a helyi önkormányzatnak nem volt joghatósága. Megfigyelhető volt, hogy az azonos foglalkozású városi lakosság egymáshoz közel lakott. Londonban például a takácsok egy negyedben éltek, ahová a városi hivatalnokoknak nem volt joguk belépni. Saját bírósággal és különleges privilégiumokkal rendelkeztek, adóikat is saját hivatalnokaik szedték be. Az 1300-as évektől a független igazságszolgáltatás hanyatlásnak indult és egyre nagyobb szerepet töltött be a városi bíróság és igazságszolgáltatás.⁵¹ Minden gildének be kellett mutatnia kiváltságlevelét a városi vezető hivatalnokoknak, akik megtiltottak minden, a királyt vagy a népet károsító rendelet kiadását. Ritkán, de előfordult, hogy elvették a gildétől a saját tagjai feletti igazságszolgáltatási jogot.⁵²

A városi *magistratusok* széles körű ellenőrzést végeztek a mestereknél és a kereskedőknél, bemehettek az otthonukba, meghatározhatták munkájuk legapróbb részleteit, így például az áraknak és a minőségnek meg kellett egyezniük a törvényekben előírtakkal. A polgármesternek és a városi tanácsnak hatalmában állt javítani, büntetni és pénzbírsággal súlytani egyes *craftokon* belül. Az, aki vétett a kereskedelmi szabályok ellen, az a városi hivatalnokok előtt felelt tettéért, és a kiszabott bírság fele a város pénztárát gazdagította. A városokban a céhek védelmi és rendfenntartási feladatokat is elláttak. Bristolban például a városvezetése a közrend fenntartása érdekében összehívta a *craftok* vezetőit, amikor a városban lázadások voltak. Az

adó begyűjtését a városi hivatalnokok gyakran rábízták a gildék hivatalnokaira.⁵³

A városi kormányzatok a 15. század végén az egyes szakmák iparosait rendelettel kényszerítették arra, hogy szakmai szervezetet alapítsanak Ilyen történt például 1482-ben Sandwichben, ahol a város gyertyakészítőit, seborvosait és borbélyait arra kötelezték, hogy tömörüljenek szakmai szervezetbe, valamint 1494-ben városi felügyelőket vettek igénybe a cipészek, birkanyírók, szabók és takácsok szakmai szervezetének létrehozásakor. Ha egy szakmának nem volt annyi képviselője, hogy önálló *craft*-ot hozzon létre, akkor több hasonló szakmát gyűjtöttek egy szervezetbe, például cipészeket a bőrkereskedőkkel, vagy gyógyfűárusokat a fűszerkereskedőkkel.⁵⁴ Egy *craft* csak akkor vált a városi társadalom és intézményrendszer teljes jogú részévé, amikor azt bejegyezték a város szervezeteinek sorába.⁵⁵

Greenhez hasonlóan vélekedik Jacob, aki által megismerhetjük a *craft*-ok és a konfraternitások szerveződését és belső életét. A késő középkori Angliában a nagyobb városok jelentősebb céhei (pl.: az aranyművesek, szabók, szőrme-, textil-, hal- és borkereskedők) közvetlenül a királytól is kaphatták kiváltságlevelüket, amely a speciális jogkörükre vonatkozott, és ez által szabályozták az ipart és a kereskedelmet.⁵⁶

Először a nagyobb *craft*-ok kapták meg a jogi személyiség privilégiumát, ezeket a szervezeteket szakmai testületként ismerték el, gyakran még a ruházatuk is megkülönböztette őket egymástól. Bizonyos esetekben a céhegyenruha viselése az idősebb tagokat illette. Az egyenruha felvétele, egyaránt tükrözte a viselője hatalmát és vagyonát. A jogi személyiség megszerzése nem mindig kötődött *craft*-hoz, hanem esetenként ahhoz a fraternitáshoz, amely a *craft* magja volt. 1415-ben, Yorkban a szabók *guild*-je és konfraternitása egymás mellett létezett. A konfraternitás élén állt a mester, akinek intézők segítették munkáját, a tagságot fivérek és nővérek alkották, de maga a szabó *guild* szervezetileg elkülönült a konfraternitástól. 1453-ban 15 szabó kapott királyi engedélyt *guild* alapítására, amely a konfraternitás 4 vezetőjéből és tagságából állt. A *guild* jogi személyként működhetett, bíróság előtt jogképes volt, rendelkezett pecséttel, szerezhetett földet és egyházi birtokként tarthatta évi 100 shilling értékig egy káplán ellátására. Ennek viszonzásaként a *guild* tagjainak imádkozniuk kellett VI. Henrikért (1422–1461) és Margit királynéért, haláluk után meg a lelki üdvükért. VI. Henrik uralkodása idején megszorodtak a városi korporációnak tett adományok, ennek következtében a városi kormányzatoknak szabályozniuk kellett az új korporációk rendelkezéseit, amelyek gyakran jogszerűtlenek voltak. A királyi kormányzás érzékelve e problémát, 1437-ben kiadott statútumban előírta, hogy az összes jogi személlyé vált társaságnak, fraternitásnak és szervezetnek be kellett mutatnia kiváltságlevelét a különböző jogállású városok (*borough*-k, *town*-ok, *city*-k) vezetőinek, akik regisztrált készítettek róla.⁵⁷

Keen hasonlóan Greenhez a városi társadalom rétegződésére viszi a hangsúlyt, de nem kimondottan vagyoni alapon, hanem foglalkozási körök szerint csoportosította a városi társadalom szerveződését.

Keen meghatározása szerint tehát a *guild*-ek a késő középkori városi társadalom fontos egységei, a társadalom szerveződésének alapelemei, formálisan a mesterek társulásai, amelyek egyszerre voltak gazdasági és társadalmi intézmények. A város társadalmának szerveződésében tehát fontos szerepe volt a *guild*-eknek, amelyek formálisan ugyan elkülönültek a város kormányzatától, de valójában szorosan együttműködtek vele, és jelentős szerepet vállaltak a városi élet irányításában.⁵⁸ A *guild* tagjai évente két-három alkalommal együtt étkeztek a fontosabb ünnepeken, a tagok jelen volta egymás esküvőin és részt vettek tagtársaik temetésén. A város egyházi eseménye alkalmával a körmenetben és a templomban a misén a *guild*

tagjai egymás mellett foglaltak helyet. A *guild*ek élete szorosan összefonódott a város életével, mivel a *guild*ben vállalt hivatal volt az első lépés a város magasabb hivatalainak betöltéséhez vezető úton.⁵⁹

Keen a *guild*eket három csoportra tagolja, a kereskedelmire, az iparosra és a fraternitásokra. A kereskedő *guild*eket a tekintélyes városi polgárok irányították, akiknek fontos szerepük volt a helyi kereskedelem szabályzásában. Általában a kereskedő *guild*ek tagjai töltötték be a város vezető tisztségeit, így megtalálhatók voltak a városi tanácstestületben, és szoros kapcsolatban álltak a *borough* önkormányzatával.⁶⁰

Az iparos *guild*ek jelentősége a 14. századtól megnőtt. A fontosabb szakmák társulásai-ból szerveződtek meg a *guild*ek, amelyek saját szakmájukat és céhüket szabályozták. Vanessa Harding szerint a vallási társulatokhoz hasonlóan jöttek létre a kereskedők és kézművesek gildéi, amelyek a gazdasági szükségszerűségek hatására szerveződtek meg, szigorú minőségi szabályokat írtak elő tagjaik részére.⁶¹ Néhány gilde megkapta a királyi kiváltságlevelet, amely hatalma megerősítéséül szolgált. A 14. század végén jelentős politikai szerepet töltöttek be a kézműves gildék, megerősödésükre jó példát szolgált London, ahol rövid ideig (1376–1384) a kézműves gildék választótestületeit a Városi Tanács választotta meg. Később a kézműves gildék képviselői részt vettek a városi gyűléseken, ahol megválasztották a város *mayor*ját. Néhány vidéki városban az is előfordult, hogy a kézművesek magukhoz ragadták a város irányítását. A gildék száma a 15. század elején Londonban már meghaladta az 1200-at.⁶²

A *guild*ek harmadik csoportja, hasonlóan a fraternitásokhoz, vallásos alapon szerveződtek különböző mesterségekkel és iparágakkal foglalkozókból. Ezekbe a társulatokba társadalmi rang és vagyoni helyzetűl függetlenül bárki beléphetett. A férfiak és nők egyaránt megtalálhatók voltak ezekben a szervezetekben. Egyes *guild*ek vagy fraternitások egyházközségekkel való társulása figyelhető meg, míg mások a város minden kerültéből gyűjtötték tagjaikat. A fraternitások belsőszervezetét tekintve némi vallási színezettel ellátott baráti társulatokhoz hasonlítottak, amelyeket közös pénzalapba kerülő tagdíjakból és adományokból tartottak fenn. A közös pénzből ingatlanokat vásároltak, ebből tartottak fenn templomi oltárukat, a gazdagabb *guild*ek saját kápolnát alapítottak. A pénzügyi kiadásaikhoz tartozott halott tagtársaik családtagjainak támogatása, a halotti misék finanszírozása, valamint a közös vacsorák és ünnepségek kiadásainak fedezése.⁶³ A testvériségek központja általában a plébániatemplomban (*parish church*), ritkábban a székesegyházban (*cathedral*) volt megtalálható.⁶⁴ A *borough* társadalmi és vallásos életének döntő része a fraternitásokban és a gildékben zajlott. Ez leglátványosabban Coventryben mutatható ki, ahol a Szentháromság *guild* azért tartott papokat, hogy imádkozzanak a testület boldogulásáért, jólétéért és a halottak lelki üdvéért.⁶⁵ Az észak-angliai York legismertebb fraternitását a Corpus Christi *guild*et 1408-ban alapították, amely 1459-ben vált jogi személlyé, az alapítója egy mester és hat vezető (*keeper*) volt. A *keeper*eket évente választották a város egyházközségi klerikusai közül.⁶⁶

A középkori város kulturális életének fontos eseményét képezte a körmenet, ennek megszervezésében lényeges szerep jutott a *guild*eknek. A körmenetben a rangsornak megfelelően helyezkedett el a város összes egyházi és világi társulása. A korporációk megszervezték saját vallási ünnepeiket, mint például a yorki Corpus Christi *guild* körmenetében a város egyházközségének a klerikusai haladtak elől, utánuk ment a *guild* mestere, aki selyemköpenyt viselt, mellette haladt az a klerikus, aki korábban már viselte ezt a tisztséget, valamint a *guild* hat *keeper*je. Mögöttük vitték az ereklyetartót, amelyet a *mayor*, az *alderman*ek és a díszruhába

öltözött korporáció tagjai követtek, majd a fáklyások és a céhek zárták a sort.⁶⁷

A *guild*ek szabályzatát a városi hatóságok hagyták jóvá, a szabályok megsértése bírságot vont maga után. A *guild* szabályok rögzítették az árakat, szabályozták a munkavégzést, az inasok számát egy-két főben határozták meg, az inasság idejét 7 évben állapították meg. Az árak, munkaórák és munkafeltételek szabályzásának az volt a célja, hogy elejét vegyék a tiltott munkának. Ezek a szabályzások beillesztették a céhet a városi élet kereteibe, csökkentették a *craft*ok és mesterek közötti egyenetlenségeket és az inasok kiszolgáltatottságát. A szabályzásnak köszönhetően lehetővé vált a minőség magas szinten tartása, amely a mesterek megélésének biztosítása mellett a város tekintélyét is növelte, mivel a város és a céhek tekintélye egyformán a termékek minőségétől függött. Ennek a pontos szabályzásnak negatívuma a korlátozó jellege volt, hiszen újításokat nehezen lehetett bevezetni és ki volt zárva a mesterek közötti verseny. A korlátozásoktól mentes vidéki iparúzés lehetősége vonzotta a vállalkozó szellemű mestereket és kereskedőket.⁶⁸

A város és a vidék közötti kapcsolatok megélénkülését az is jelzi, hogy a 15. században sok kereskedő vásárolt magának vidéken birtokot, illetve a városiak egy része ki költözött vidékre.⁶⁹ A 15. századra kialakult a városi vezetőréteg, amely irányította a polgárok életét és a *borough* intézményrendszerét. A 15. század fontos fejleménye az volt, hogy a városi polgár és a vidéki gentleman közötti társadalmi különbségek fokozatosan megszűntek, megfigyelhető a lovag megjelenése a városban, aki előfordult, hogy megszerezte a *mayor* címet. A nemesi címet viselő (*armigerous*) családok házasság révén kerültek be a polgárság vezető rétegébe. Többször előfordult, hogy ugyanazok az emberek képviselték a parlamentben a grófságot és a benne lévő *borough*t. Az itt látható társadalmi integráció háttérben vagyoni és üzleti érdekek álltak. A városi és vidéki csoportok közeledését szorgalmas jogászok aktív munkája segítette, akik a földbirtokosok céljait és kereskedelmi érdekeit közvetítették a város felé. A földbirtokosok egy része ekkor már a földet nemcsak a befektetés egy formájának tartották, hanem, a kereskedelmi lehetőségek bővülését is észrevették benne.⁷⁰

Összegzés

Vázlatos képet kaphattunk a középkori Anglia *borough*inak társadalmáról. Az angol történészek leírásai által megismertük a városok szerkezetét, a városi népességet és kiváltságait. Betekintést nyertünk a városok közigazgatásába és igazságszolgáltatásába, nagyjából elképzelhetővé vált számunkra a városi földekre vonatkozó alapvető jogok és a *borough*ok parlamenti életben betöltött szerepének jelentősége. Megtudtuk, hogyan szerveződött meg a középkori angol városok társadalma és mindennapi élete. Ezen alapismeretekkel elindulva érdekes lenne egy angliai grófság területén található városok társadalmának részletesebb, forrásokkal alátámasztott vizsgálata.

BIBLIOGRÁFIA

- A. R. MYERS (edited by): *English Historical Documents 1327–1485*. Vol. IV. London & New York, 1996.
- Feldolgozások:
- ALTSCHUL, MICHAEL: Parliament. In Paul E. Szarmach – M. Teresa Tavorina – Joel T. Rosenthal. (ed.): *Medieval England an Encyclopedia*. New York & London, 1998.
- BENTON, JOHN F. (Edited): *Town Origins. The Evidence from Medieval England*. Lexington–Massachusetts, 1968.
- BERESFORD, MAURICE: *New Towns of the Middle Ages*. New York–Washington, 1967.
- GREEN, JOHN RICHARD: *Town Life in the Fifteenth Century*. Vol. I–II. London & New York, 1894.
- HARDING, VANESSA A.: Boroughs. In Paul E. Szarmach – M. Teresa Tavorina – Joel T. Rosenthal. (ed.): *Medieval England an Encyclopedia*. New York & London, 1998.
- HOLDSWORTH, WILLIAM: *A History of English Law*. Vol. III. London, 1966.
- JAKOB, F. E.: The Fifteenth Century 1399–1485. In Sir George Clark (edited by): *The Oxford History of England*. Vol. VI. Oxford, 1961.
- JEWELL, HELEN M.: *English Local Administration in the Middle Ages*. New York, 1972.
- KEEN, MAURICE: *English Society in the Later Middle Ages 1348–1500*. Hardmondsworth, 1990.
- KOWALESKI MARYANNE: Fairs and Markets. In Paul E. Szarmach – M. Teresa Tavorina – Joel T. Rosenthal (editors): *Medieval England an Encyclopedia*. New York & London, 1998.
- McKISACK MAY: The Fourteenth Century 1307–1399. In Sir George Clark (edited by): *The Oxford History of England*. Vol. V. Oxford, 1959.
- POOLE, L. AUSTIN: *From Domesday Book to Magna Carta 1087–1216*. In: Sir George Clark (edited by): *The Oxford History of England*. Vol. III. Oxford, 1964.
- RUMBLE, ALEXANDER R.: Boroughs. In: Paul E. Szarmach – M. Teresa Tavorina – Joel T. Rosenthal. (ed.): *Medieval England an Encyclopedia*. New York & London, 1998.
- TITTLER, ROBERT: Towns and Urban Life. In Paul E. Szarmach – M. Teresa Tavorina – Joel T. Rosenthal. (ed.): *Medieval England an Encyclopedia*. New York & London, 1998.

JEGYZETEK

- ¹ POOLE, L. AUSTIN: *From Domesday Book to Magna Carta 1087–1216*. In: Sir George Clark (edited by): *The Oxford History of England*. Vol. III. Oxford, 1964. (továbbiakban Poole 1964.) 72–73.
- ² Poole 1964. 72–74.
- ³ Jewell Helen M.: *English Local Administration in the Middle Ages*. New York, 1972. (A továbbiakban: Jewell 1972.) 52–53.
- ⁴ Jewell 1972. 55.
- ⁵ Jewell 1972. 56.
- ⁶ Jewell 1972. 59–60.
- ⁷ A király bírói és közigazgatási tisztviselője.
- ⁸ Jewell 1972. 57–58.
- ⁹ Jewell 1972. 56.
- ¹⁰ Jewell 1972. 53.
- ¹¹ Jewell 1972. 58.
- ¹² Jewell 1972. 58.

- ¹³ Jewell 1972. 54.
- ¹⁴ Jewell 1972. 58.
- ¹⁵ HOLDSWORTH, WILLIAM: *A History of English Law*. Vol. III. London, 1966. (A továbbiakban: Holdsworth 1966, I) 141.
- ¹⁶ Jewell 1972. 54.
- ¹⁷ Holdsworth 1966, I. 142–143.
- ¹⁸ Holdsworth 1966, I. 148–150.
- ¹⁹ Jewell 1972. 133–134.
- ²⁰ Holdsworth 1966, III. 269–270.
- ²¹ Holdsworth 1966, III. 270.
- ²² Holdsworth 1966, III. 271.
- ²³ Holdsworth 1966, III. 271–273.
- ²⁴ GREEN, JOHN RICHARD: *Town Life in the Fifteenth Century*. Vol. I. London & New York, 1894. (továbbiakban Green 1894, I.) 24.
- ²⁵ Green 1894, I. 5.
- ²⁶ Green 1894, I. 25.
- ²⁷ ALTSCHUL, MICHAEL: Parliament. In Paul E. Szarmach – M. Teresa Tavorina–Joel T. Rosenthal. (ed.): *Medieval England an Encyclopedia*. New York & London, 1998. 582.
- ²⁸ BERESFORD, MAURICE: *New Towns of the Middle Ages*. New York–Washington, 1967. 253.
- ²⁹ Green 1894, I. 26.
- ³⁰ Green 1894, I. 171.
- ³¹ KEEN, MAURICE: *English Society in the Later Middle Ages 1348–1500*. Hardmondsworth, 1990. (A továbbiakban: Keen 1990.) 95–97.
- ³² Keen 1990. 97.
- ³³ Keen 1990. 98.
- ³⁴ JACOB, F. E.: The Fifteenth Century 1399–1485. In Sir George Clark (edited by): *The Oxford History of England*. Vol. VI. Oxford, 1961. (A továbbiakban: Jacob 1961.) 388.
- ³⁵ Jacob 1961. 387.
- ³⁶ Green 1894, I. 176.
- ³⁷ GREEN, JOHN RICHARD: *Town Life in the Fifteenth Century*. London & New York, 1894. Vol. II. (A továbbiakban: Green 1894, II.) 193.
- ³⁸ Green 1894, I. 195–196.
- ³⁹ Green 1894, I. 171–172.
- ⁴⁰ MCKISACK MAY: The Fourteenth Century 1307–1399. In Sir George Clark (edited by): *The Oxford History of England*. Vol. V. Oxford, 1959. 381–382.
- ⁴¹ Jacob 1961. 388.
- ⁴² Green 1894, II. 190–191.
- ⁴³ Jacob 1961. 388.
- ⁴⁴ Keen 1990. 98–99.
- ⁴⁵ Jacob 1961. 381.
- ⁴⁶ Keen 1990. 98–99.
- ⁴⁷ Keen 1990. 95–96.
- ⁴⁸ Jacob 1961. 390.
- ⁴⁹ HARDING VANESSA A.: Guilds and Fraternities. In Paul E. Szarmach–M. Teresa Tavorina–Joel T. Rosenthal. (ed.): *Medieval England an Encyclopedia*. New York & London, 1998. (A továbbiakban: Harding 1998, Guilds.) 329.
- ⁵⁰ Green 1894, II. 112–113.
- ⁵¹ Green 1894, II. 141–142.
- ⁵² Green 1894, II. 148.
- ⁵³ Green 1894, II. 150–153.

- 54 Green 1894, II. 155–157.
 55 Green 1894, II. 158.
 56 Jacob 1961. 390.
 57 Jacob 1961. 396–397.
 58 Keen 1990. 102.
 59 Keen 1990. 102–103.
 60 Keen 1990. 102.
 61 Harding 1998, *Guilds*. 329.
 62 Harding 1998, *Guilds*. 329.
 63 Keen 1990. 102.
 64 Harding 1998, *Guilds*. 329.
 65 Jacob 1961. 400.
 66 Jakob 1961. 402.
 67 Jacob 1961. 402–403.
 68 Keen 1990. 103.
 69 Keen 1990. 103.

ARAD VÁRMEGYE TÉRKÉPE A KOGUTOVICZ-FÉLE ATLASZBAN

Referátumok